

דפטורה מן הבכורה.

"והמקבל הימנו" — שהאם כולה של גוי [מלבד הזכות לחצי ולדות],⁽⁹⁾ וגם בבכור שותף הוא — למה לי?!

ומשנינן: לא נשנה דין "והמקבל הימנו" אלא משום [אגב] דקא בעי למיתני "והנותן לו בקבלה".

מוסיפה הגמרא לפרש: "והנותן לו בקבלה" — שהגוי שותף בבכור [וגם באם יש לו זכות לחצי ולדותיה] — למה לי?!

ומפרשינן: איצטריך התנא לשנות "והנותן לו בקבלה", כי סלקא דעתך אמינא: הואיל ועיקר בהמה — היינו גוף הבהמה וחצי ולדות — דישראל היא, אימא ליקנסיה לישראל להתחייב בבכורה, ומשום דילמא אתי לאיחלופי בבהמה אחריתי [שמא יבואו לפטור אף בהמה אחרת של ישראל מן הבכורה].⁽¹⁰⁾

קמשמע לן דלא קנסינן.

תנן התם במסכת עבודה זרה יד ב:

אין מוכרים להם [לגויים] בהמה גסה

ולפי שיטה זו, הרי בהכרח שהלוקח עובר חמורו של גוי קנה זכות באמו לעוברת, ויש לישראל חלק באם, ומכל מקום פטרה משנתנו מן הבכורה, ושמעינן דלא כרבי יהודה המחייב אף כשאין לישראל אלא חלק באם.

ובשיטה זו של רבינו תם יורחבו הדברים לקמן במקומו ג ב, ולפי מה שיתבאר שם בשם נתיבות המשפט, ועוד שם מספר יראים החדש מצוה קמב, ומאור זרוע סימן תפ. מתיישבת קושיא זו של המהריט"א, ראה שם.

9. אם הזכות לחצי ולדות חשובה כאילו יש לישראל חלק באם, וכן כשנתן לגוי בקבלה, אם הזכות לחצי ולדות חשובה שותפות גוי באם לפטור מן הבכורה, נידון הוא באחרונים. ומתבאר מענין זה בהערות לקמן.

10. לכאורה צריך ביאור: הרי כשמכר לו את הבכור, נמי עיקר בהמה דישראל, ולא קנסינן. וכנראה לזה פירש רש"י, ד"עיקר בהמה" היינו "גוף הבהמה וחצי ולדות", כי באופן שעיקר הבהמה היא שלו, וגם בולדות יש לו שותפות, בזה הייתי אומר שקונסים.

אך בהערות למהרי"ט אלגאזי הנדמ"ח הביאו בשם יד דוד ובשם שו"ת שואל ומשיב, שרבי יהודה מחייב אפילו אם היתה האם כולה של הגוי, ולישראל לא היה חלק בולד, ראה שם. וראה בהערות לקמן ג א בביאור יסוד מחלוקתם, וראה גם בהמשך הסוגיא בהערות, מה שיתבאר עוד מענין מחלוקת זו.

ג. ומדברי השיטה מקובצת מתבארת הוכחה מסוגייתנו שאכן פוטר רבי יהודה כשהאם כולה של גוי. כי אם תמצי לומר שלרבי יהודה אין צריך שיהא לישראל חלק באם, אם כן כבר שמעינן מן הרישא של המשנה דלא כרבי יהודה, והיינו בלוקח עובר חמורו של גוי, שפטרה משנתנו מן הבכורה, ואילו לרבי יהודה — חייב. ומוכרח, שאף לרבי יהודה צריך שיהא לישראל על כל פנים חלק באם.

ד. ומיהו מהרי"ט אלגאזי שם כתב, שאפילו אם לרבי יהודה צריך שיהא לישראל חלק באם, אכתי תיקשי לשיטת רבינו תם — הובאה בתוספות ג ב — שאין אדם יכול להקנות עובר אלא אם יקנה את האם לעוברת, ומשום שעובר — אף שכבר נוצר — חשוב דבר שלא בא לעולם, ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.